

SODOBNA ARHITEKTURA V ALPAH

Poročilo.

VSEBINA

Uvod.....	2
Arhitekturna nagrada združenja „Sexten Kultur“:	
priložnost za novo gradnjo v Alpah	4
Izbrana dela	5
1. Termalno kopališče v Valsu, arhitekt Peter Zumthor.....	5
2. Sekundarna počitniška bivališča ali spreminjanje podeželskih stavb.....	6
3. Stavba, ki je kje drugje ne bi bilo mogoče zgraditi	8
4. Sodobna arhitektura in javne zgradbe.....	9
5. Gradnja v visokogorju ali planinske postojanke v Alpah.....	11
6. Celostni arhitekturni posegi.....	12
Viri in literatura	15
Seznam slikovnega gradiva	15

SODOBNA ARHITEKTURA V ALPAH

Francesco Pastorelli, CIPRA Italia

Uvod

„Ne zidaj slikovito, prepusti slikovitost zidovom, goram in soncu. Človek, ki se slikovito oblači, ne deluje slikovito, ampak kot pavliha. Kmet se ne oblači slikovito, on je slikovit.“

(Adolf Loos: Bauen in den Bergen, 1913)

Adolf Loos, avtor gornjega citata, pa je bil tudi prepričan, da so oblike, ki jih kmetje uporabljajo pri gradnji, pomembne, saj so del dediščine naših razumnih prednikov. Vendar bi bilo po njegovem mnenju treba raziskati razloge, ki so vodili do takih oblik. Če bi tehnološki napredek dopuščal njihovo izboljšanje, bi se morale take izboljšave vedno uporabljati. Spremembe v tradicionalnem načinu gradnje so torej dopustne samo v primeru, ko gre za izboljšavo.

Morda so prav te misli tiste, ki pomagajo bolje razumeti razvoj arhitekture v Alpah, na katerega je v zadnjih letih vplivala podeželska tradicija, a tudi sodobna interpretacija arhitekture.

Že v 19. stoletju je bila krajina zaradi širjenja industrije in kapitalizma deležna radikalnih sprememb. Prvič v zgodovini se je pojavila potreba, da bi izdelali celostni program tudi za varstvo gorskega sveta.

Od petdesetih let dalje je graditev novih objektov v alpskem prostoru postopoma začela upadati in se omejila večinoma na območja in kraje s turističnim, mestnim značajem. Spremembe navad ljudi, zadovoljevanje življenjskih potreb in sodobne oblike doživljanja gorah (na prvem mestu je treba omeniti turizem) so bili zvesti spremljevalci omenjenih sprememb v kulturi stavbarstva. Za dvajseto stoletje je značilen upad dejavnosti, s katerimi so si alpski kmetje zagotavljali sredstva za preživetje, istočasno pa se je začel razvoj, ki ga lahko v večjem delu razumemo kot urbani, industrijski razvoj (raba vodnih virov; hidroelektrarne kot pristna alpska industrija; zimski turizem kot oblika množične zabave za prebivalce velemest; pojav sekundarnih počitniških bivališč).

Značilen alpski način gradnje se že od nekdaj ravna po potrebah prebivalcev, po nujnosti preživetja. Gre za arhitekturno smer, ki jo narekujejo omejitve in posebnosti pokrajinskih območij. Stare stavbe, ki veljajo danes za značilne, tradicionalne, niso rezultat odločitev ljudi, temveč posledica življenjske nujnosti. Različna naselja, hiše, hlevi, verski objekti in dopolnilne stavbe torej niso bili zgrajeni skladno s posebnimi arhitekturnimi stilnimi smermi kakor tudi ne na podlagi osebnih predstav, temveč je bilo treba pri njihovi graditvi slediti zavezujočim kriterijem in se opirati na nujno potrebno ravnotežje. Ali potemtakem v Alpah obstaja sodobna arhitektura? Da bi lahko odgovorili na to vprašanje, si moramo najprej zastaviti naslednji vprašanja: kaj pomeni „sodobno“ v arhitekturi? Kako se sodobna arhitektura v Alpah razlikuje od arhitekture obmorske vasi ali velemesta? Obstajala je in še vedno obstaja samobitna arhitektura, ki je v alpski lok vnesla tuje elemente, značilne za velemesta. Ta smer v arhitekturi se je popolnoma osvobodila pritiskov, ki jih s seboj prinašajo potrebe določenega območja; odobrava samo svobodne odločitve in se ne pusti vplivati od naravnih danosti območja. Za tako arhitekturo obstaja dovolj primerov v turističnih krajih na celotnem območju Alp, seveda pa tudi v alpskih mestnih središčih ter naseljih v dolinah. Gre za tako imenovano sekundarna počitniška bivališča - počitniška stanovanja ali stanovanjske (večdružinske) hiše v hribovitih in gorskih predelih. V tem primeru bi lahko rekli, da je novo zamenjalo tradicionalno – v nasprotju z mešanico slogov, ki jih lahko vidimo na številnih primerih stavb iz prve polovice 20. stoletja (veliki hoteli, stavbe hidroelektrarn, planinske koč, številne tradicionalne vile).

Potem je tu še ena sodobna arhitektura, ki je na nek način poskušala posnemati tradicionalni način graditve: velikomestnim ljudem, ki živijo v takih hišah (večinoma so to dopustniki ali počitniški gostje, ki v gorah preživijo samo nekaj dni na leto), naj bi ponudila nek drug, nov svet, ki po udobju nikakor ne sme zaostajati za mestnim svetom (hiše, katerih zunanji videz je v tradicionalnem alpskem slogu, v notranjosti pa je garaža za avto oz. parkirni prostori, ali pa stavbe z izgledom planinske kočice, v resnici pa se v njih skrivajo trgovine in diskoteke. Turist naj bi se zaradi tako slikovite podobe resnično počutil sredi Alp...

Gradnja stanovanjske hiše v gorskih območjih ni čisto nič drugega kot poskus, kako v gorski svet prenesti idejo kolektivne arhitekture, ki je nastala v velikih mestnih središčih. Ta vrsta gradnje ni v nikakršni povezavi z mogočnimi stavbami, ki so obstajale v alpskem prostoru že od nekdaj (veliki hoteli, vojašnice itd.). Sicer pa razlika ni samo v funkciji stavbe, temveč predvsem v fizični obliki gradbenega razvoja: medtem ko stavbarstvo podeželja zaznamujejo horizontalne strukture (t.i. horizontalna členitev), pa je mestna arhitektura, mati gradnje stanovanjskih objektov, izoblikovala vertikalni način gradnje, ki je tipičen za mestno okolje.

V alpskih naseljih mestnega značaja so zanimive stavbarske novosti pogostokrat razumeli kot posege, ki so tuji domačemu okolju. Prenos urbanih elementov v gorski svet se pogostokrat razume kot neke vrste moteč element, a v nekaterih primerih je razprava o novih načinih graditve vendarle pripeljala do pozitivne ocene teh inovativnih poskusov.

Poleg tega pa je tu še dejstvo, da se v študijah o tipologiji stanovanjske hiše v visokogorju preredko govori o poglobitvi značilnega načina graditve (študije in raziskave gradiv, oblik, način graditve in tehnike) ter o novi svobodni interpretaciji sodobnih arhitekturnih oblik.

Na srečo je razvoj prinesel tudi nasprotno primere. Videli bomo, kako je bilo skladno z naravnim okoljem nekega kraja mogoče izpeljati kakovostne in inovativne gradbene posege: zasluge pri gradnji stanovanjskih objektov v gorskem okolju ima v prvi vrsti arhitekt Edoardo Gellner (gl. prilogo 12). Malo je primerov enovitih posegov, ki bi se tako skladno vpeli v krajino, kot je to v petdesetih letih zgrajena vas ENI v Corte di Cadore v pokrajini Belluno.

Zagotovo je Gellnerjevo delo izraz sodobnega arhitekta, ki upošteva vsako tehnološko in socialno izboljšavo. Edoardo Gellner pa je obenem tudi dojel, da se ni mogoče omejevati samo na raziskave. Svoje izkušnje je pretvoril v novo razumevanje arhitekture in nove tipologije, ne da bi pri tem prezrl oblikovne posebnosti posameznega območja. Gellnerjeva zasluga je, da je arhitektura na področju turistične infrastrukture že v petdesetih letih imela vseobsegajočo, ekološko in v krajino usmerjeno vsebino.

Arhitekturna nagrada združenja „Sexten Kultur“: priložnost za novo gradnjo v Alpah

Od leta 1992 podeljuje občina Sesto/Sexten, ki leži v južnotiroolskih Dolomitih, mednarodno arhitekturno nagrado za novo gradnjo v Alpah, s katero želi poudariti vrednost projektov „sodobne arhitekture v Alpah“, arhitekta in načrtovalce, ki delujejo na območju Alp, pa spodbujati pri njihovem delu in jim omogočiti, da med seboj primerjajo svoje dosežke: njihova dela so predmet razprav v arhitekturnih krogih tako doma kot v tujini. S predstavljenimi in nagrajenimi projekti želi nagrada podpreti stalen raziskovalni proces, ki se giblje med podeželsko tradicijo in sodobno (novo) interpretacijo arhitekture. V vsakem primeru pa predstavlja nasprotni pol tistih tendenc, ki si prizadevajo alpski lok spremeniti v velik zabavišni park oziroma v nerealen folkloristični diznolend.

Tovrstna arhitektura daje prostor tudi najvažnejšim potrebam podeželskega okolja, njegovemu spreminjanju in možnostim rabe, ki izhajajo iz medsebojnega delovanja med kmetijstvom in turizmom. Od primerov, ki jih bomo predstavili v nadaljevanju, so bili številni nagrajeni (njihovo število na srečo stalno narašča) ali pa gre za dela, ki so bila nagrajena ob zadnji podelitvi. Vsa dela so zbrana v katalogu „Nova gradnja v Alpah“, ki ga je pripravil Christoph Mayr Fingerle.

Videli bomo, da se sodoben način graditve v gorskih območjih ne omejuje samo na aritmetične statične izračune (pomislimo samo na mostove, ceste, stavbe, grajene na izredno strmih pobočjih), temveč so zanjo značilne tudi arhitekturne prvine, ki so temelj celovitemu kulturnemu razvoju.

Kratek seznam in opis izbranih del obsega nekatere primere adaptacij objektov, javnih stavb, šolskih objektov in sanacijskih del za oblikovanje podobe celih gorskih vasi.

V desetih letih, odkar obstaja arhitekturna nagrada, število projektov in primerov njihovih izvedb stalno narašča, na podlagi česar lahko sklepamo, da se sodobna arhitektura vedno bolj uveljavlja, pa tudi zanimanje zanjo je vedno večje. Tak razvoj pa je prav tako znamenje večje osveščenosti investitorjev (na čelu so javne ustanove).

Še en prispevek k arhitekturi v italijanskih Alpah sta dve deli Luciana Bolzonija z naslovom „*Architettura moderna nelle Alpi italiane*“, ki sta izšli v knjižni zbirki „*Quaderni di cultura alpina* (Zvezki o alpski kulturi) pri založbi Priuli & Verlucca. V drugem zvezku so predstavljene najboljše stvaritve, ki so jih uresničili v zadnjih štirih desetletjih na območju italijanskih Alp. Nekatera od njih predstavljamo tudi v našem prispevku v poglavju *Izbrana dela*.

Izbrana dela

1. Termalno kopališče v Valsu, Graubünden, Švica - arhitekt Peter Zumthor

Izvedba projekta leta 1996

Dejavnost tega arhitekta je vsebinsko tako bogata, da je žirija arhitekturne nagrade ustvarila posebno nagrado za človeka, ki je bil neposredno ali posredno udeležen pri projektiranju številnih stavb, zgrajenih v kantonu Graubünden in nagrajenih v okviru te nagrade. Zumthor s svojimi deli najvišje ravni dopušča svobodno in odprto razpravo vsakršne vrste, v kateri so mu vedno in povsod postavljena številna vprašanja. Pri vseh nagrajenih Zumthorjevih delih gre za stavbe, ki so vzor novemu načinu gradnje v Alpah, saj avtor pri njihovem načrtovanju ni izhajal iz neke specifične „alpske“ navezne točke, temveč je v projekt vključil naravo in kulturo kot njegov sestavni del.

Slika 1 Termalno kopališče v Valsu / CH, Arh. Peter Zumthor (© Zumthor)

V vsakem primeru pa Zumthor pri svojih delih daje poudarek raziskovanju. Kaže svojo izredno tenkočutnost za gradiva, površine, osvetlitvene razmere, texture in strukture, kar pomeni, da svojega zanimanja ne posveča samo vidni strani stvari, temveč tudi nevidnemu aspektu, ki ga te stvari nudijo arhitekturi.

Zumthorjev arhitekturni poseg v termalnem kopališču v Valsu v kantonu Graubünden – neke vrste „operativni poseg na odprtem srcu“ na hotelskem in kopališkem kompleksu, ki so ga v šestdesetih letih postavili na lokaciji, ki ni kaj dosti upoštevala zahteve krajine, in je kasneje propadel – je prispeval k temu, da se je kraj spremenil v uspešno turistično središče in danes po zaslugi arhitekturnega prestrukturiranja kopališča privlači popolnoma nove stranke.

V stavbi, v kateri poskuša neposredno med seboj povezati pridobljene izkušnje z vodo (zdravilna tekočina), gorami, svetlobo, svobodno naravo in temperaturo (skupaj z njihovim poživljajočim učinkom), se je Zumthor izognil vsakršni vrsti spektakularne infrastrukture za turiste. V konkretnem in kulturnem smislu sproža objekt kopališča asociacijo na rituale in atmosfero antičnih kopališč. Vključena sta tudi element „gore“ in selektiven način opazovanja narave z očmi mestnega prebivalca. Stavbo, ki je pravi arhitekturni čudež, sestavljajo polni in prazni kockasti prostori in zdi se neskončna in nepresegljiva v svoji raznovrstnosti.

2. Sekundarna počitniška bivališča ali spreminjanje podeželskih stavb

Predelava skednja v počitniško stanovanje v Bergünu, Graubünden, Švica – Daniele Marques, Bruno Zurkirchen

Izvedba projekta v letih od 1994 do 1996

V Alpah ni kraja, kjer preobrazba nekdanje pretežno kmetijske usmerjene družbe v turistično ne bi sprožila vrsto adaptacij in sanacij hlevskih objektov, skednjev, kašč in drugih stavb, ki se danes uporabljajo kot sekundarna počitniška bivališča. Ni dvoma, da obstajajo pri tej vrsti gradbenih sprememb – tudi če še tako pazimo, da se upoštevajo ekološke danosti – vedno znova prizadevanja (zlasti pri poskusih prikrievanja), da bi prezidavo oblikovali čim bolj podeželsko in naravno, čeprav ta ne more biti ne naravna ne podeželska, kajti sanacija v vsakem primeru spremeni socialno in kulturno okolje ter podobo kraja.

Slika 2 Predelava skednja v počitniško stanovanje v Bergünu CH, Arh.: Daniele Marques, Bruno Zurkirchen (© J. Ignacio Martinez)

Bergün, lepa gorska vasica v Engadinu, je zaradi svojih veličastnih in značilnih stavb osvojila srca mnogih turistov. Vaške hiše, ki jih krasijo pisane fasade in domiselne poslikave, se tesno nizajo druga ob drugi in tvorijo slikovito vaško jedro. Rešitev, ki si jo je za cilj postavil arhitekt Daniele Marques s tem, ko je skedenj predelal v bivališče za dve družini, ne dopušča kompromisa med starim in novim in poskuša doseči popolno odtujitev. Skedenj, za katerega je značilna struktura lesenih stebrov in masivnih zidov ter impozantna streha, je ostal odprt, skoraj tako kot v prvotnem stanju, ko je bil namenjen shranjevanju kmetijskega orodja. Novi del sestavlja gladka, lahka škatlasta struktura, ki je preoblečena z vertikalnimi javorovimi letvami in vstavljena med lesene stebre.

Med staro strukturo in novim delom je namenoma ostala fuga, da bi bila montaža lažja. Kjer so zaradi neravne stare strukture vmesni prostori postali večji, so bile vključene manjše terase. Zdi se, da so odprtine škatlaste strukture v obliki kvadrov urejene po načelu naključja. Marquesova adaptacija je lahko vzor za radikalne spremembe pri gradnji, ki hkrati dosledno upošteva staro stavbo in mestno okolje. Uspeh tega arhitekturnega posega je zagotovo treba pripisati intuiciji avtorja, ki je začutil, da je sorazmerje med „novo škatlo“ in prvotnim objektom harmonično in da predstavlja dostojanstveno rešitev za star objekt.

Počitniško stanovanje v pogorju okrog Semiona, Ticino, Švica – Martino Pedrozzi

Izvedba projekta v letih od 1994 do 1996

Na celotnem območju Alp je ohranjanje stavbarske dediščine povezano s številnimi problemi, zlasti pa to velja za zapuščene objekte, ki so raztreseni po težko dostopnih predelih.

Naj te stavbe prepustimo usodi, propadu, dokler ne bo prišel čas, ko bo ta pričevanja nekdanjega življenja in kulture, tj. do tedaj izginulega kmečkega sveta spet mogoče obuditi k življenju? Ali naj jih s pomočjo proračunskih sredstev predamo novemu namenu – turizmu - in tako gostom ponudimo kakovostno in zdravo preživljanje počitnic? Arhitekturni poseg - prenova hleva iz zgodnjega 19. stoletja v počitniško stanovanje za družino - je treba gledati kot začasno rešitev. Arhitekt Martino Pedrozzi pri prenovi tega objekta, ki leži na samem in daleč stran od naseljenih središč in prometnic, ni dopustil vzdave „modernega“ okna v strešno čelo stavbe, kot ljudje to žal običajno počenjajo, da bi se videlo, kako uspešno je mogoče združiti novo s starim.

Slika 3 Počitniško stanovanje v pogorju okrog Semiona / CH, Arh.: Martino Pedrozzi (© Pino Brioschi)

Za vhode, osvetlitev in kroženje zraka je uporabil obstoječe odprtine hleva, novih ni dodal, pa tudi starih ni razširil. Kot zaščito pred mrazom je dal vgraditi steklena drsna vrata, z zunanje strani pa še leseno nakočnico, tako da je hišo mogoče zapreti, ko je prazna.

Kritina in zid iz kamna sta ostala taka, kot sta nekdanj bila. V notranjosti stavbe je arhitekt poskušal čim bolj izkoristiti prostorsko omejen prostor. Postelji sta pritrjeni ob steno in postavljeni druga na drugo; edini prostor v hiši služi kot kuhinja, spalni in bivalni del. Na ta način je „ca da fog“, kakor se glasi prvotno ime take hiše, ohranjen tudi za prihodnje generacije.

Sanacija senika „Rascard Garelli“ v Champolucu, Dolina Aoste, Italija – Carlo Mollino

Izvedba projekta leta 1965

Tukaj vidimo primer slogovno skladne prenove objekta, ki je prvotno imel podobno funkcijo kot pred tem opisana stavba, pri čemer je bil projekt zanj uresničen že nekaj let pred tem. Besedo rascard izvira iz Doline Aoste in poimenuje stare senike, ki imajo eno samo nadstropje in stojijo na stebrih zaradi značilnega strukturnega elementa, imenovanega „fungo“ (goba).

Slika 4 Sanacija senika „Rascard Garelli“ v Champolucu / I, Arh.: Carlo Mollino

Carlo Mollino je stavbo postavil na novo in s tem, ko je bilo prizidano še eno nadstropje, iz nje naredil hišo. Začel je pri filološkem numeriranju delov prvotne stavbe, ki tvorijo strukturo hiše in jih dopolnjujejo novi deli. Pri novi inačici je stopničasti podest dosegljiv prek stopnic iz železobetona in jekla, ki so podobne zračnim stopnicam. Čeprav so le-te nekoliko odmaknjene od avtohtone, prvotne tradicije, vendarle predstavljajo pogumno novo interpretacijo tipologije te tradicionalne, podeželske stavbe iz Doline Aoste. Kar zadeva druge značilnosti, hiša zvesto posnema originalni objekt. To velja tako za kamnito kritino in uporabo lesa, ki se uporablja kot gradivo, kakor tudi za ohranitev najbolj tradicionalne značilnosti, tj. „gobe“ - ali morda bolje rečeno - gobaste strukture, ki jo je Mollino na novo odkril.

3. Stavba, ki je kje drugje ne bi bilo mogoče zgraditi ...

Stavba turističnega urada v dolini Vallée du Ferrand, Mizoen, Francija - Isabel Hérault in Yves Arnod
Izvedba projekta leta 1995

Obdana s surovo skalnato steno, leži ta *“petite architecture”* v mračni dolini, skozi katero se vzdolž umetnega jezera Barrage du Chambon vije cesta. Strma cesta pelje do naselja hiš – do vasi Mizoen, ki leži 200 metrov višje.

Smo v dolini **Vallée du Ferrand**. Naša stavba je tik ob križišču in je „obešena“ v skalo, skoraj tako kot kakšno ptičje gnezdo. Če bi bila stavba zgrajena na višini ceste, bi jo lahko zamenjali z avtodomom ali pa kontejnerjem na gradbišču. Vendar pa stoji pet metrov višje (do pisarne pridemo po dveh kovinskih stopniščih) in je bolj podobna umetniškemu objektu kot pa klasičnemu turističnemu uradu. Objekt deloma nosi podporni zid in je na eni strani zasidran v skalnato steno, na katero se naslanja, na drugi strani pa visi previsno čez cesto.

Stopimo čez manjšo vhodno teraso, veliko le nekaj kvadratnih metrov, in že smo v 20m veliki pisarni, ki „štrli“ čez podporni zid in od koder se odpira pogled na jezero. Struktura je večinoma iz jekla, temnooranžnega materiala, ki je viden tudi od daleč, torej z nasprotne obale jezera. Če natančneje pogledamo, se zdi, da ima kovinska in deloma s plastjo rje prekrita konstrukcija nekaj skupnega s skalo; pločevinasti deli so natančno obdelani in med seboj zvarjeni, tako kot je celotna konstrukcija zasidrana v skali. Morda objekt popolnoma ne ustreza sedanjemu namenu, za katerega je bil zgrajen, saj se verjetno vsem turistov ne ljubi povzpeti dve stopnišči višje zaradi nekaj prospektov. A kljub temu ostaja stavba zgleden primer za dobro premišljeno prilagoditev neke strukture določenemu kraju.

Slika 5 Stavba turističnega urada v dolini Vallée du Ferrand, / F, Arh.: Isabel Hérault in Yves Arnod

4. Sodobna arhitektura in javne zgradbe

Šolski objekt v Mastrilsu, Graubünden, Švica – Andreas Hagmann, Dieter Jüngling
Izvedba projekta v letih od 1992 do 1995

Očitno je, da za številne arhitekta mlajše in starejše generacije velja ista „konstanta“. Pri zidavi v gorskem svetu se je treba ravnati po horizontalnih linijah, linijah višinskih slojev. Stavba, ki jo opisujemo v nadaljevanju in v kateri domujeta šola in občinski urad, je lep primer objekta, ki se „zliva“ z alpsko topografijo.

Profil gore je upoštevan s horizontalno slojevitostjo struktur, ki se kopičijo ena na drugo. Zdi se, kot da bi skrivnostna, počasna in odločna moč skušala prisiliti solidno strukturo, da se prilagodi strmemu terenu. Horizontalne oblike prevladujejo tudi v celotni stavbi: od odprtih in strehe vse do oken in vrat, vendar pa je vsak del stavbe zaključen tako, da nastane skupna podoba podolgovatih in druga na drugi ležečih škatel. Te zaključene strukture se nikjer ne dotikajo tal. Zdi se, kot da se stavba drseče in celovito kot enoten blok potaplja neposredno v tla. Prednost konstrukcije v stopničasti obliki je nedvomno v tem, da je mogoče optimalno izkoristiti notranje prostore. Učilnice so na južni strani, toaletni in delovni prostori na severni strani stavbe. Med seboj jih povezuje galerija teras in stopnišč, kamor prihaja svetloba skozi velika okna na osi čela. Notranjost te galerije, katere višina bode še posebej v oči in ki je razčlenjena z izhodi v vsakem nadstropju, je zaznamovana z oblogo iz neometanih, vzdanih opečnih zidakov. Skupaj s širokimi zasilnimi izhodi nastane zaradi tega vtis, kot da gre za velemestno galerijo.

Slika 6 Šolski objekt v Mastrilsu / CH, Arh.: Andreas Hagmann, Dieter Jüngling (© Hagmann, Jüngling)

Šolski objekt v Paspelsu, Graubünden, Švica - Valerio Olgiati
Izvedba Izvedba projekta leta 1998

Za to stavbo je značilna kompaktna, kockasta struktura, ki je ustrezno prilagojena naklonskemu kotu travnika, na katerega je postavljena. Ima obliko romba, je barve betona in odstopa od zelene barve okoliških travnikov. Na prvi pogled bi jo lahko kaj hitro zamenjali s tovarniškim kompleksom. Od kamnitega bloka se stavba razlikuje po dveh velikih, horizontalnih in druga proti drugi pomaknjenih okenskih odprtinah na obeh straneh objekta.

Slika 7 Šolski objekt v Paspelsu / CH, Arhitekt: Valerio Olgiati (© Olgiati)

Oblika romba se odlično prilagaja vzpenjajoči se liniji, ki ponazarja naklonski kot travnika in stavbe. Oblika spominja na žičnico, ki je pripravljena na odhod. Tak efekt nastane zaradi dveh odprtini ob strani (dvoje krilnih oken, ki sta premaknjeni drugo proti drugemu).

Tudi glede zunanjega obsega je bil zunanji kvader rahlo „nategnjen“, kar je povzročilo nesimetričnost, tako da je samo eden od štirih kotov popolnoma pravokoten. Posledica takega odstopanja v primerjavi s pravokotnim tlorisom je presenetljiva in vpliva na celotno planimetričnost objekta v dveh etažah. Nesimetrična notranjost se zdi kot živa substanca, ki se krajša in oži in odvisno od tega, kako se giblje, postaja višja ali nižja. Učilnice so obrnjene na vse štiri strani neba in zaradi globokih odprtini nudijo različne poglede na krajino redke lepote.

Šola v Paspelsu je mojstrovina obvladovanja prostora, ki se v vseh pogledih sklada s krajino, ki jo obdaja.

Šolski objekt v Sv. Petru, Villnößtal, Bolzano (Bozen) - Carlo Azzolini in Klaus Kompatscher
Izvedba projekta leta 1982

Pri vseh vrstah stavb ima poleg estetike zelo pomembno vlogo seveda tudi funkcionalnost. Funkcionalnost pa je toliko pomembnejša, če gre za šolski objekt, v katerem otroci preživijo večji del dneva.

Stavbni kompleks osnovne šole v Sv. Petru v dolini Villnößtal sestoji iz večjega števila med seboj povezanih delov različne višine, ki so zvršeni okrog notranjega dvorišča v neke vrste polkrogu. Konstrukcija stavbe istočasno varuje notranje dvorišče, kjer se učenci zadržujejo med odmori in ga uporabljajo kot igrišče. Šolsko poslopje je zasnovano na veliki parceli, ki meji neposredno na okoliške travnike. Zidovi so ometani belo, okna in vrata na pročelju so različnih velikosti in oblik. Gradbeni detajli tega projekta so za-

snovani preprosto in so prilagojeni otrokom. Krajina v neposredni okolici prodira v notranjost šole, kar še bolj poudarja razporeditev in velikost oken.

Slika 8 Šolski objekt v Sv. Petru, Villnößtal / I, Arh.: Carlo Azzolini in Klaus Kompatscher

5. Gradnja v visokogorju ali planinske postojanke v Alpah

Planinska koča Saleinaz, Valais, Švica - Stephan de Montmollin in Brigitte Widmer
Izvedba projekta leta 1982

Slika 9 Planinska koča Saleinaz / CH, Arh.: Stephan de Montmollin in Brigitte Widmer

Predstavljamo planinsko postojanko, zgrajeno v visokogorskem svetu. V njej lahko prenoči okrog 50 planincev. V primerjavi z gradnjo objektov v dolinskih predelih ali na planotah gradnja v višinskih predelih, sredi skalnih gorskih grebenov, ki segajo skorajda v nebo, arhitektu pogostokrat ne dopušča, da bi se lahko predal prosti domišljiji.

Visokogorska postojanka, ki jo obdajajo ostri skalni vrhovi in oglati gorski grebeni, je kompaktna in funkcionalna struktura, postavljena na betonsko podlago in narejena iz predpripravljenega lesenega opaža. V času, ko v postojanki ni gostov in so zato okenska krila „zlijejo“ z zunanjo steno, je objekt videti kot homogen blok. Kadar pa so v postojanki obiskovalci, je to od daleč opaziti zaradi odprtih oken, ki se zdijo kot luknje v steni. Kovinskih delov skorajda ni videti. Če opazujemo planinsko postojanko skupaj z goro, nastane podoba usklajenosti, harmonije, kar si je mogoče razložiti tudi s tem, da ni stopnic. Pravo razdaljo

in višino je težko oceniti. Notranjost postojanke je preprosta in špartanska, a bogata z detajli. Zaradi svoje zasnove in lokacije spominja stavba na šotor: postaviti ga je lahko in hitro, zasidran je v tleh, nudi varnost in je zelo praktičen, čeprav špartanski.

Planinska koča Vallanta, Pontechianale, Cuneo, Italija - G. Bellezza, M. Momo
Izvedba projekta v letih od 1976 do 1988.

Planinska koča Vallanta leži v kotlini ob vznožju zahodne stene gore Monviso na približno 2500 m nadmorske višine sredi prečudovite, osupljivo lepe krajine. Značilnosti projekta, ki so ga začeli izvajati v sedemdesetih letih, zaključili pa so ga leta 1988, so rezultat naravnih danosti kraja (ne samo lokacija in oprema koče, ampak tudi njena dokončna, solidna in odporna oblika). Razmerje med prostornino in zunanjo površino ovoja stavbe lahko služi kot parameter, s katerim lahko pojasnimo enovitost strukture. To poenostavlja toplotno izolacijo zgradbe.

Tloris koče je trikotne oblike in se navzgor konča z „obešeno“ streho, ki je obrnjena proti jugu, zaradi česar se lahko pozimi sneg hitreje topi. Dvema mansardnima oknoma ustrezata dve nadstropji, kjer so postelje. Obe nadstropji sta zunaj in znotraj med seboj povezani z zavitimi kovinskimi stopnicami. Ker so za graditev objekta uporabili avtohtono gradivo iz neposredne bližine oz. okolja, kjer so gradili, se zgradba zelo dobro vključuje v krajino.

Slika 10 Planinska koča Vallanta / I, Arh.: G. Bellezza, M. Momo

6. Celostni arhitekturni posegi

Oblikovanje podobe kraja Vrin, Graubünden, Švica - Gion A. Caminada
Izvedba projekta leta 1992

Vrin je majhna gorska vasica, ki šteje okrog 300 prebivalcev. „Projekta Vrin“ arhitekta Caminade ne moremo označiti kot arhitekturni projekt, pa tudi kot urbanistični ne.

V pojasnilo je treba predvsem omeniti, da je bil Caminada rojen v Vrinu in je tam tudi odrasel. V domači vasi je postal referent za urbanizem ter občinski arhitekt in je tako nesporna avtoriteta za vprašanja, pove-

zana s kulturnimi in estetskimi vidiki vasi. Bolj kot arhitektonski projekt je to poseg v srce družbe in kulture vasi. V Vrinu nadzira in ocenjuje vse pobude, ki posegajo v strukturo vasi, en sam človek in vsaka spodbuda dobi tudi pomen v arhitektonskem smislu. Pomen delovanja Caminade v Vrinu je zato tako velik, ker v svoje delo vnaša veliko idej, ki so obrnjene v prihodnost, in ker pri tem zna vključiti tudi družbeni vidik. Poleg kakovostnega in nespornega strokovnega znanja ima Caminada še eno sposobnost: svoje ideje zna odločno in enovito predstaviti pristojnim organom.

Slika 11 Oblikovanje podobe kraja Vrindach / CH, Arh.: Gion A. Caminada (© Caminada)

Med svojim petnajstletnim poklicnim delovanjem v Vrindachu je Caminada stalno preverjal arhitekturni vidik vsakega procesa, ki je povezan z življenjem male vasice. Istočasno je razvil čut za zaznavanje vpliva, ki ga imajo lahko kultura in arhitekturni posegi na socialno in gospodarsko rast vasi. Prva novost, ki jo je Caminada uvedel, so bili gradbeni predpisi za območja izven vasi ter pravilnik, ki je določal poselitveno gostoto prebivalcev v vasi. Poleg tega mora biti za vsak gradbeni poseg v vasi opravljen predhodni postopek strogega preverjanja. Lokacije za postavitev novih hlevov se izbirajo na podlagi topografskih in morfoloških meril, istočasno pa se malo rabljena območja ovrednotijo na novo. Nove poti za izboljšanje dostopa do zemljišč so glede na morfološke zahteve krajine načrtovane ravno tako skrbno, kot je to običajno za arhitekturna dela. Pri gradnji hlevov (govorimo namreč o gorski vasi, kjer se ukvarjajo pretežno s kmetijstvom) so razvili način gradnje, pri katerem se strukturni elementi nosilnega ogrodja povezujejo s tipičnim tradicionalnim načinom gradnje (debla se polagajo drugo prek drugega). Čeprav se Vrindach še ni spoprijel s preizkusnim kamnom turizma, so vsi krajani uspešen projekt varstva arhitekturne in krajinske dediščine sprejeli za svojega in ga visoko ocenijo.

Vaško naselje ENI, G. Bellezza, M. Momo; pokrajina Belluno, Italija - Edoardo Gellner Izvedba projekta leta 1954

Enrico Mattei, ki je leta 1954 predsedoval italijanski Nacionalni družbi za mineralna goriva (ENI), je arhitektu Edoardu Gellnerju naročil izdelavo načrta za izgradnjo počitniške vasi, ki stoji v vasi sredi Dolomitov, nedaleč od Cortine d'Ampezzo. Pobočje, na katerem naj bi nastala vas in ki sta ga pokrivala grušč in prod, je ležalo ob vznožju gore Antelao. Gellner je bil že v začetni fazi projekta zadolžen tudi za ponovno pogozditev teh površin, kar bi temu območju vrnilo nekdanjo naravno podobo. Pripravil je načrte za naselje, ki naj bi sprejelo več kot 6000 prebivalcev. V počitniški vasi naj bi tako zgradili okrog 600 družinskih

stanovanj (v resnici so jih zgradili 270). Načrt je predvideval tudi športno-rekreativne objekte, center za družabna srečanja, hotelski kompleks, 17 zgradb za otroški počitniški tabor in cerkev.

Slika 12 Vaško naselje ENI / I, Arh.: Edoardo Gellner

Navidezno naključna razporeditev stavb, ki so dostopne po urejenih poteh, potekajočih vzporedno z višinskimi plastnicami, je v resnici dobro premišljena. Vsaka stavba (razporeditev objektov poteka vzporedno s pobočjem v smeri proti jugozahodu) je tako na skorajda edinstven način povezana s svojo okolico. Potreba, da bi v naravni krajini ustvarili enoten bivalni kompleks, ki potrebe industrijske družbe in prebivalcev velikih mest po počitku povezuje s preživljanjem počitnic sredi narave, je dala pozitivne rezultate, ki bi jih lahko označili tudi kot „ponovno vzpostavljanje krajine“.

Vas obdaja gost gozd, zaradi katerega je objekte komajda opaziti. Z njimi pa se izmenjuje tudi vegetacija. Številnih hiš tako sploh ni več opaziti, pa ne zato, ker bi jih hoteli skriti ali prikriti, ampak zato, ker so bile pri gradnji vasi upošteevane tudi naravne in krajinske značilnosti.

Viri in literatura

---

1. Christoph Mayr Fingerle (Hrsg): Neues bauen in den Alpen, Basel (2000), Birkhäuser.
2. Luciano Bolzoni: Architettura moderna nelle Alpi italiane, Torino (2001), Priuli & Verlucca.

Seznam slikovnega gradiva

Slika 1 Termalno kopališče v Valsu / CH, Arh. Peter Zumthor	5
Slika 2 Predelava skednja v počitniško stanovanje v Bergünu CH, Arh.: Daniele Marques, Bruno Zurkirchen	6
Slika 3 Počitniško stanovanje v pogorju okrog Semiona / CH, Arh.: Martino Pedrozzi	7
Slika 4 Sanacija senika „Rascard Garelli“ v Champolucu / I, Arh.: Carlo Mollino	8
Slika 5 Stavba turističnega urada v dolini Vallée du Ferrand, / F, Arh.: Isabel Héroult in Yves Arnod	9
Slika 6 Šolski objekt v Mastrilsu / CH, Arh.: Andreas Hagmann, Dieter Jüngling	9
Slika 7 Šolski objekt v Paspelsu / CH, Arhitekt: Valerio Olgiati	10
Slika 8 Šolski objekt v Sv. Petru, Villnößtal / I, Arh.: Carlo Azzolini in Klaus Kompatscher	11
Slika 9 Planinska kočja Saleinaz / CH, Arh.: Stephan de Montmollin in Brigitte Widmer	11
Slika 10 Planinska kočja Vallanta / I, Arh.: G. Bellezza, M. Momo	12
Slika 11 Oblikovanje podobe kraja Vrin / CH, Arh.: Gion A. Caminada	13
Slika 12 Vaško naselje ENI / I, Arh.: Edoardo Gellner	14

Sliki 4, 10 in 12 iz knjige Luciana Bolzonija Architettura moderna nelle Alpi italiane (gl. zgoraj)